

Тема 23. Встановлення комуністичного тоталітарного режиму в Україні

Тоталітарний режим - система державно-політичної влади, яка регламентує (*встановлює правила*) усі суспільні та приватні сфери життя людини-громадянина і не визнає автономії (*самостійності, відокремленості*) від держави таких недержавних сфер людської діяльності як економіка і господарство, культура, виховання, релігія. Іншими словами, **у тоталітарному режимі держава намагається контролювати усі сфери життя людини.**

Голод в Україні 1921-1923 рр.

Причини голоду: післявоєнна розруха; скорочення виробництва с/г продукції; політика «воєнного комунізму»; експорт хліба та його вивезення до Росії; посуха, неврожай...

Заходи влади: замовчування наявності голоду в Україні; збір продподатку та вивезення хліба з України; вилучення церковних цінностей для боротьби з голодом; **дозвіл міжнародним організаціям надавати допомогу голодуючим (АРА (американська адміністрація допомоги), Фонд Ф.Нансена, Міжнародний комітет робітничої допомоги).**

Наслідки голоду: померло 1,5 – 2 млн. чоловік; придушення селянського повстанського руху в Україні та зміцнення більшовицької влади.

Антирелігійна кампанія

Антирелігійна політика – один із пріоритетних напрямків діяльності **більшовицького тоталітарного режиму**, спрямований на формування в суспільстві **атеїстичного світогляду**. Атеїзм – це світогляд, який базується на відсутності віри в Бога, душі, позаземного життя тощо.

Антирелігійна кампанія у 20-30 –ті роки **полягала в антицерковній пропаганді, переслідуваннях духовенства та забороні викладання релігії у школах.** Монастирі та церкви позбавлялися майна та земель. Духовенство звинувачували в контрреволюційній діяльності. Відбувалися переслідування священників, їхні арешти та розстріли.

НЕП

Нова економічна політика (НЕП) – економічна політика більшовиків в Україні в **1921 – 1928 рр.**, що прийшла на зміну політиці «воєнного комунізму» та базувалася на впровадженні елементів ринкової економіки.

Причини НЕПу: глибока економічна криза як наслідок громадянської війни та політики «воєнного комунізму»; політична криза (опір політиці більшовиків – селянські повстання, страйки, виступи в армії); початок реалізації плану **ГОЕЛРО (Державна комісія з електрифікації Росії)**, який передбачав будівництво електростанцій, заводів в Україні.

Початок НЕПу – березень 1921 р. – рішення X з'їзду Російської комуністичної партії більшовиків (РКП(б)) про перехід до нової економічної політики (НЕПу).

Заходи НЕПу

Сільське господарство: заміна продрозкладки **продподатком**; дозвіл на оренду землі; дозвіл на використання найманої праці; розвиток **кооперативного руху**.

Промисловість: **продаж у приватну власність та передача в оренду дрібних та частину середніх підприємств**; дозвіл на використання найманої праці; об'єднання великих підприємств у **трести** та переведення їх на госпрозрахунок; перехід від зрівнялівки до відрядної зарплати.

Фінанси та торгівля: поновлення вільної торгівлі; введення державних податків, плати за транспорт, комунальні послуги; випуск конвертованого червонця, вилучення старих грошових знаків.

Результати НЕПу: зростання господарської ініціативи, зацікавленості в результатах праці, продуктивності праці; швидкі темпи відбудови народного господарства; зростання життєвого рівня населення; конфлікт між ринковими відносинами та адміністративно-командною системою.

1925 р. - завершення відбудови промисловості. Проголошення Всесоюзнаю комуністичною партією (більшовиків) (ВКП(Б)) курсу на індустріалізацію.

Індустріалізація - система заходів, спрямованих на прискорений розвиток важкої промисловості з метою технічного переозброєння економіки і зміцнення обороноздатності країни.

Згортання НЕПу і перехід до директивної економіки

21 січня 1924 р. помер В. Ленін (керівник більшовиків та лідер СРСР), після чого в партійно-державному керівництві СРСР розпочалася гостра боротьба навколо питань подальшого розвитку країни. Й. Сталін був послідовним критиком Нової економічної політики.

1927-1928 рр. – відбулась чергова хлібозаготівельна криза в СРСР, яка стала приводом для відходу від НЕПу.

З 1928 року Нова економічна політика почала згортатись. А з 1929 р. Й. Сталін здобув усю повноту влади в СРСР. У результаті в СРСР формується командно-адміністративна (директивна) економіка.

Командно-адміністративна економіка – це економічна система, в якій держава або ради керують економікою. У системі з командною економікою центральний уряд ухвалює всі рішення стосовно виробництва та споживання товарів та послуг. На відміну від ринкової економіки, де економіка існує і керується економічними законами ринку.

Утворення СРСР

I етап: червень 1919-грудень 1920 рр. – створення військово-політичного союзу радянських соціалістичних республік Росії, України, Латвії, Литви та Білорусії.

II етап: грудень 1920-грудень 1922 рр. - УСРР та інші радянські республіки підписали з РСФРР договори про воєнний та господарський союз.

III етап: грудень 1922-травень 1925 рр. – утворення СРСР.

30 грудня 1922 р. I Всесоюзний з'їзд рад у Москві затвердив договір про **утворення СРСР**. Договір про утворення СРСР підписали УСРР (Україна), РСФРР

(Росія), БРСР (Білорусія), ЗРФСР (Закавказзя – Грузія, Вірменія, Азербайджан). У **січня 1924 р.** II Всесоюзний з'їзд рад затвердив першу **Конституцію СРСР**. У **травні 1925 р.** – IX Всеукраїнський з'їзд рад вніс **зміни до Конституції УСРР**, де було вказано про вступ України до СРСР.

Утворення Кримської АСРР

Кримська Автономна Соціалістична Радянська Республіка — національно-територіальна **автономія кримських татар** у складі РСФРР (Російської соціалістичної федеративної радянської республіки), що існувала на території Криму з **1921 по 1945 роки**. У 1945 році Кримська АСРР була скасована після депортації кримських татар та інших народів Криму.

Створена Кримська АСРР була 18 жовтня 1921 радянським державним і партійним діячем Саїд-Галієв Сахиб-гару.

Згідно з Конституцією РРФСР всі АРСР у її складі були **національно-територіальними утвореннями**.

Автономію ліквідували 30 червня 1945 після депортації з Кримського півострову кримських татар, греків, болгар, німців.

Молдавська АСРР

Молдавська Автономна Соціалістична Радянська Республіка — автономна республіка **у складі Української РСР**. Проіснувала з 12 жовтня 1924 до 2 серпня 1940 року. Включала лівобережну **частину сучасної Молдови (Придністров'я) і частину сучасної України**. Молдавська АРСР була створена як засіб політичного тиску на Румунське королівство.

Ліквідація багатопартійності

Разом з КП(б)У (Комуністична партія більшовиків України) в країні діяли інші партії. Найбільш популярною і небезпечною для більшовиків була **Українська комуністична партія боротьбистів**. **Боротьбисти конкурували з більшовиками**. Однак останні мали незрівнянно більшу силу. Використовуючи армію і спецслужби В. Леніну та його уряду вдалось налаштувати звичайних членів партії боротьбистів проти її верхівки. Згодом частина боротьбистів увійшла до

складу КП(б)У, а **інша була репресована**. Після поглинання та ліквідації Української комуністичної партії боротьбистів більшовики також поглинули **Українську партію лівих соціалістів-революціонерів** (борьбистів – від назви газета «Борьба»). Не плутати з «боротьбистами».

Єдина партія, якій більшовики дозволяли існувати в Україні достатньо тривалий час (до 1925 року) була Українська комуністична партія (**укапісти**). Партія була утворена в січні 1920 року під головуванням Антіна Драгомирецького. **Укапісти стали найпослідовнішими теоретиками і організаторами українського націонал-комунізму**. Однак постійний тиск з боку більшовиків і переслідування лідерів УКП змусили згодом партію самоліквідуватися. Частина її членів увійшла до складу КП(б)У.

Таким чином в **УСРР установилась однопартійна влада КП(б)У**, яка безпосередньо контролювалась ВКП(б) (Всесоюзна комуністична партія більшовиків) з центром у Москві.

Політика коренізації (українізації)

Квітень 1923 р. – проголошення в СРСР курсу на **коренізацію**. **Коренізація** – це надання народам СРСР можливості розвивати власні культури, мови, **готувати національні кадри** з метою посилити вплив комуністичної партії в національних районах.

В Україні коренізація набула характеру **українізації**: **підготовка та залучення кадрів із представників української національності**; запровадження в усіх установах та навчальних закладах української мови; видання книжок, газет, журналів українською мовою; глибоке вивчення національної історії, відродження традицій; **створення умов для розвитку мови та культури всіх національних меншин, які мешкали в Україні**. Українізацію підтримали такі державні діячі УСРР як **М.Скрипник, О.Шумський, В.Затонський**.

Розвиток української культури в 20-ті рр. XX ст.

1920-ті роки були часом бурхливого розвитку української культури. Головним поштовхом до культурного **ренесансу (відродження) 20-х рр.** були наслідки Української революції, поява нової плеяди молодих талантів. Розвиток культури

пов'язаний також з політикою «українізації», яку проводили більшовики в 20-ті роки. Головну роль у її проведенні відіграли тодішні керівники Наркомату освіти УРСР - О. Шумський (1925-1927 рр.) і М. Скрипник (1927-1928 рр.). Важливе значення у національно-культурному розвитку мала Українська автокефальна православна церква на чолі з митрополитом В. Липківським, створена у 1921 р.

В Україні працюють багато вчених світового рівня: математик **М. Боголюбов**, творець теорії космічних польотів **Ю. Кондратюк**, біохімік **О. Палладій**, фізіолог **О. Богомолець**, лікарі **В. Філатов і М. Стражеско**, генетики **М. Холодний та О. Сапєгін**, фізики **Л. Ландау і П. Капиця**, історики **М. Грушевський і Д. Баталій**, економіст **М. Волобуєв**.

20-ті рр. — створення різноманітних письменницьких організацій: «Спілка революційних письменників», «Плуг», «Гарт», «Молодняк», «Нова генерація», «Неокласики» та ін. ВАПЛІТЕ (Вільна Академія Пролетарської Літератури) – літературне об'єднання в Україні, що діяло з лютого 1926 р. по лютий 1928 р. Виникло у Харкові. Очолювали М. Хвильовий, М. Яловий, М. Куліш. Творчість **П. Тичини, М. Рильського, М. Зерова, М. Драй-Хмари, С. Плужника, В.Сосюри, М. Бажана, М. Хвильового, Г. Косинки, Ю. Яновського, М. Куліша**. Був створений «Молодий театр» **Л. Курбаса**. У 20-ті роки в театрі працюють режисер **Л.Курбас**, актори **Г. Юра, А. Бучма, О.Сердюк, Н. Ужвій, М. Крушельницький**. «Березіль» - український театр, заснований у Києві **Л.Курбасом** у 1925 р. У 1926 р. перенесений у Харків. Музичне мистецтво: **М. Леонтович, Я. Степовий, Л. Ревуцький, Б. Лятошинський, В. Косенко, К. Данькевич (опера «Богдан Хмельницький)**. 1926-1926 рр. — відкрито національні театри опери та балету в Харкові, Києві, Одесі. 1928 р. — **перший фільм О. Довженка «Звенигора»**. Протягом 1929-1987 рр. в УРСР знято 180 фільмів. Живопис: **М. Бойчук, К.Малевич, І. Їжакевич, В. Касіян, О. Шовкуненко, М. Дерегус**. Скульптори: **М. Лисенко, В. Іванов, Л.Муравія**.